RODICA MARIAN

ANALOGIA SEMASIOLOGICĂ. UNELE CONSECINȚE ALE ÎMPRUMUTULUI ÎN RELAȚIA LIMBĂ – MENTALITATE. BOGĂȚIA SEMANTICĂ A CUVÂNTULUI *LUME*

Situația specială a cuvântului românesc *lume* (alături de *limbă* „popor", *lege* „religie", *lemn* „arbore", *față* „persoană", *a ține* „a stăpâni" etc.) este tratată, în mod special, de Lazăr Şăineanu (1999, p. 119–141). Față de acestea, în cazul cărora filiația sensurilor este numai parțial intersectată de inferența unei semnificații de altă origine decât dominanta sensurilor etimologice, lexemul *lume* se deosebeşte prin înseşi bogăția şi expresivitatea sensurilor derivate din înțelesul necoincident cu cel etimologic, respectiv sensul împrumutat şi redat prin expresie latină este cel mai bogat. Cuvântul românesc *lume* este de origine latină, având etimonul *lumen,* cu sensul „lumină", semnificație conservată prioritar în textele religioase vechi, dar şi, mai rar, în limbajul popular ori general. În acelaşi timp, cuvântul *lume* a preluat toate sensurile cuvântului latin *mundus,* cele conservate în fr. *monde*, de exemplu. Fenomenul curios este numit de L. Şăineanu *nuanțe slavice* şi el constă în atribuirea unor lexeme româneşti de origine latină de accepțiuni proprii cuvintelor slave corespunzătoare. Aceste sensuri se suprapun peste semnificația etimologică primitivă, în virtutea legii de analogie semasiologică.

Condițiile istorico-culturale determinante ale traducerii cărților sfinte din slavonă, în epoca în care graiul popular nu dispunea de un lexic foarte bogat, au condus la binecunoscutele împrumuturi, dar şi la un fenomen al adaptării analogice a „sensului cuvintelor deja existente cu cele corespunzătoare slavice". Aceste analogii externe, odată introduse şi constant conservate de traducătorii următori, au devenit, prin popularizarea cărților sfinte, „proprietatea națiunii întregi". Lazăr Şăineanu arată apoi că în semasiologie nu acționează legea amestecului primar ori secundar al limbilor în sens colectiv, cum stabilise Hasdeu, ci „un factor cultural important, în acest caz influența religioasă, [face] să pătrunză dintr-o limbă în alta şi să persiste «o semnificațiune, o simplă idee sau asociațiune de idei dezbrăcată de cuvântul în care fusese întrupată». […] Vom constata că amestecul a fost primar, dar nu *colectiv*, [...] mai mult individual, datorindu-se unei anumite cauze, de astă dată traducătorilor cărților sfinte" (*ibidem*, p. 119). Este, aşadar, un bilingvism necesar existent „în capetele primilor noştri cărturari religioşi, de la cari au purces

DACOROMANIA, serie nouă, XXI, 2016, nr. 1, Cluj-Napoca, p. 60–67

BDD-A24618 © 2016 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:50:10 UTC)

acele *nuanțări* semasiologice". Traducătorul cărților sfinte a reprodus involuntar cele două semnificații ale paleoslavului *svêtŭ*, care „înseamnă mai întâi lumină, lucire, strălucire, apoi lume, adică ce-i deschis, ce-i public, oarecum totul ce se încălzește și luminează, ce este sub soare" (*ibidem*, p. 125)[1]. Mi se pare importantă ideea lui Șăineanu de a sublinia că acest fenomen se „datorește exclusiv culturei religioase, iar nu participării generale a națiunii", așadar nuanțele slavice ca sensuri nelatine ale cuvintelor moștenite sunt, la origine, inovații (creații) individuale. Ele nu reflectă, așadar, mentalitatea poporului nostru, ci, în opinia mea, mixajul uneori echilibrat, alteori prevalent într-o parte ori alta a cumpenei celor două perspective asupra lumii, cea latină și cea slavă.

La problema mentalității impregnate de aceste nuanțe slavice voi reveni (în legătură cu cuvintele *lege*, *lume* și *a ține*), mai înainte însă se impune să redau, într-o formă condensată, o parte din schema cuvântului *lume,* în care se reflectă situația celor două filoane lingvistice și semantice care-l configurează.

Astfel, sensul etimologic (cu care se începe în DLR 2008[2]) se construiește semantic în contradicție cu *întuneric,* opusul său, așa cum sensul de „mediu real al existenței" (unul dintre sensurile grupului de semnificații preluate de la *mundus,* care este cel mai interesant semantic, fiindcă este cel mai aproape de ființa umană) este reprezentat de obicei sub forma unei necesare compliniri (*lumea aceasta,* sau *asta*) și se construiește în opoziție cu existența de după moarte, *lumea cealaltă*, *ceea lume*, sens care și în franceză se redă prin *l'autre monde.* Ceea ce înseamnă că limba română a conservat imaginea mentală dominantă în semnificația moștenită, respectiv contradicția dintre cele două caracteristici esențiale ale fenomenelor puse în contact.

Interesante sunt sensurile conservate pentru semnificația etimologică:

> **A. 1.** (În opoziție cu î n t u n e r e c) Lumină, strălucire. # (Învechit) *Lumea ochiului (*sau *ochilor)* = pupila, lumina ochiului; p. e x t. vedere, văz (considerat ca ceva de foarte mare preț). # **A ieși la lume** = **a)** (învechit și popular) a ajunge la loc larg, deschis; **b)** a se face cunoscut oamenilor, a pătrunde în conștiința lor. **A scoate** (pe cineva sau ceva) **la lume = a)** a duce pe cineva la loc larg, deschis; **b)** a aduce la viață, a crea. **A i se întuneca** (cuiva) **lumea înaintea ochilor =** a fi foarte mânios, a fierbe de mânie. **A nu vedea lumea înaintea ochilor** = a fi foarte supărat, mâhnit. V. și

[1] L. Șăineanu face trimitere și la Miklosich, care încă din 1861 observase că limba slavă veche a influențat limba română nu numai în domeniul lexicului, ci și în cel semasiologic.

[2] Articolul *lume* are 63 de coloane (p. 615–646), față de *lumină* cu 49 coloane. Materialul care se găsește la baza elaborării DLR cuprinde peste șapte mii de atestări (sub formă de fișe, majoritatea), care reprezintă munca a multor lingviști lexicografi timp de peste 140 de ani, perioadă echivalentă laboriosului proces de elaborare a *Dicționarului Academiei*, în diferitele lui formule încercate până la versiunea agreată de Academia Română, cea de sub conducerea lui Sextil Pușcariu (DA), care este continuată în seria nouă, numită DLR. Desigur că, în calitate de redactor și revizor al articolului de dicționar *lume* din DLR am adus la zi informația, din texte religioase și literare vechi și noi, texte populare, atlase lingvistice dialectale, reviste și tratate etc.

BDD-A24618 © 2016 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:50:10 UTC)

o c h i[1] **(A I 1).** (Învechit) **A întuneca lumea =** a acoperi lumina zilei. **A vedea lumea =** a fi eliberat din temniță. (Rar) **A se afla la lume =** a fi cunoscut, a ieşi la iveală.

2. Piatră prețioasă, sclipitoare (diamant) fixată într-un inel sau într-un ac.

Venirea pe lume şi ieşirea din ea, naşterea şi moartea sunt exprimate cu multe expresii ce au ca nucleu cuvântul *lume*, dependente de sensul **B. IV. 1.**[3], sens a cărui definiție o rezum aici:

B. IV. 1. (adesea determinat prin „aceasta", „asta", rar, „astălaltă", mai ales în limbajul bisericesc, în opoziție cu existența „de dincolo", cu viața veşnică a sufletului de după moarte) „Mediu în care se manifestă viața omenească; existența care se desfăşoară în realitate". *Necunoscând că în lumea aceasta este viața împreună cu moartea.* EPISCUPESCU, PRACTICA, XXXIV/3. *Şi pe toți ce-n astă lume sunt supuşi puterii sorții Deopotrivă-i stăpâneşte raza ta şi geniul morții.* EMINESCU, O. I, 136. *Numai Cerul hotărăşte cât e popasul fiecăruia pe această lume.* CĂLINESCU, O. IX, 129. *Lumea asta nu-i a mea, Cealaltă nici aşa!* POP., ap. AGÎRBICEANU, A. 539. *Io, mamă, n-am pe nime De-ajutoriu pe asta lume.* PĂCALĂ, M. R. 229. *Pleacă-ți fruntea şi, ca Iov, mulțămeşte lui Dumnezeu… Dacă l-ai prăpădit în lumea aceasta, Dumnezeu ți-l va da în cealaltă.* SADOVEANU, O. I, 21. (Prin analogie) *Poporul român de pretutindene priveşte raiul şi iadul ca două lumi opuse una alteia.* MARIAN, Î. 457. ◄► (În sintagmele) *Altă lume* sau *cealaltă* (ori *aialaltă,* rar, *aceea, aia,* învechit, *ceeia) lume* sau *lumea (cea) de apoi, lumea de dincolo*, *lumea drepților, lumea spiritelor, lumea (cea) luminată, lumea moartă,* (învechit, rar) *altă*, *alt rând de lume* sau *Lumea de apoi* = existența de după moarte. *Lumea (cea) de sus* = existența din rai, de după moarte. = existența de după moarte, viața sufletului de dincolo de mediul pământesc; viața de apoi (v. v i a ț ă **II 2).** ◄► (În basme şi în credințele populare; în sintagmele) *Altă* sau *cealaltă lume* ori *lumea de dincolo* = regiune îndepărtată (subpământeană), unde ființele şi natura sunt cu totul deosebite de cele cunoscute pământenilor; celălalt tărâm, v. şi t ă r â m **(2);** p. e x t. mediu de existență, realitate imaginată, foarte diferită de cea obişnuită, extrem de îndepărtată ori aproape necunoscută. # E x p r. **Lumea albă** = (în basme) viața pământească, în care trăiesc oamenii. **Lumea (cea) neagră** = (în basme) viața subpământeană, în care ar trăi duhurile rele. **A fi pe (în) lume** (sau **lumea asta)** ori **a sta în lume =** a exista, (despre oameni) a trăi. **A (nu) şti pe ce lume este (**sau **se află, se găseşte, trăieşte)** ori **a (nu) mai avea capul pe lumea asta** = a (nu) avea conştiința clară a existenței sale, a (nu) fi zăpăcit. **A veni (**sau **a apărea**, rar, **a se trezi** sau **a se ivi** ori **a sosi** sau **a intra,** prin exagerare, **a răsări) pe (**ori **în) lume** (sau **lumea asta** ori **scena lumii)** ori **a deschide ochii pe (**sau **în) lume** sau **a vedea lumina lumii (aceştia)** ori **a vedea lumea în ochi,** rar, **a ieşi (pe,** sau **în,** ori **la) lume** = a se naşte **(I 2). A aduce** sau **a trimite** ori **a lăsa (în** sau **pe) lume** ori **a da lumii,** sau, ironic, **a**

[3] Semnificație total distinctă de toate celelalte sensuri subsumate grupului de sub **B,** inclusiv de sensul **B. IV. 2.** „Existență pe care o duce cineva; mod în care trăieşte cineva". Sub **A** sunt sensurile etimologice „lumină", iar sub **B** mai sunt încă trei sensuri mari notate cu cifre romane şi care subîntind 14 sensuri notate cu cfre arabe; sensul **B. III. 1**., cu semnificația generală „globul pământesc" este cel mai bine reprezentat prin ilustrări, cuprinde 13 coloane din cele 63 ale cuvântului ca articol de dicționar.

BDD-A24618 © 2016 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:50:10 UTC)

lepăda pe lume = a da naştere cuiva ori la ceva, a face să trăiască (pe cineva sau ceva) în realitate. **A (se) duce** ori **a (se) stinge (**ori **a pieri** sau **a pierde** ori **a secera** pe cineva**) de pe lume (**sau **lumea asta)** ori **a lăsa (**sau **a părăsi) lumea (asta)** sau **a lua (**sau **a pieri** ori **a dispărea** sau **a trece** ori **a se petrece** sau **a se isprăvi** ori **a slobozi) din lume (**ori **lumea aceasta)** ori **a se petrece din lumea noastră** = a muri **(1)**. **(Ca) dus din (**sau, **de pe,** învechit, **de) lume = a)** (ca) mort ; **b)** transportat, fermecat, vrăjit. **A lua** sau **a pierde** ori **a secera, a slobozi** (pe cineva) **de pe lume** (sau **lumea asta) =** a lua viaţa cuiva, a nimici pe cineva sau ceva. **A se duce** (sau **a merge) (fiecare) în lumea lui = a)** a-şi vedea (fiecare) de treburile sale. **(Ca) dus din** (ori **de pe) lume** sau **dus pe cea lume = a)** (ca) mort. **A se duce în lumea albă** = a se duce departe, ca să nu i se dea de urmă; a se duce unde e mai bine decât în mediul său. Cf. ZANNE, P. IV, 219. **A-i părea** (cuiva) **lumea vânătă =** a fi foarte trist. Cf. ZANNE, P. IV, 218.

Din punctul de vedere al etimologiei se cuvine să amintesc unele aspecte, fiecare cu semnificaţia sa reverberată în domeniul mentalităţilor, care domeniu. porneşte de la însuşi cuvântul-bază din „latină *lux* 'lumină' (considerată ca o activitate, o forţă activă şi divină) şi, în mod special, 'lumina zilei', [care] s-a transmis multor limbi romanice, cu excepţia românei [...]. *Lumen* 'lumină' se deosebeşte de *lux* prin faptul că, la început, a însemnat un mijloc de a lumina, cu sens concret. *Lume* 'lumină' din limba veche este dubletul lui *lumină* < lat. *lumina*, pluralul lui *lumen*" (Sala 2006, p. 16). Pe de altă parte, Al. Graur preciza că „lume cu înţelesul de 'lumină' s-a păstrat şi el n-a trebuit înlocuit în acest înţeles decât după ce a căpătat înţelesul actual. Aceasta ne face să credem că *lumină* este un derivat de dată românească" (1963, p. 112). S-ar putea ca tocmai acest fapt să justifice observaţia lui Şăineanu (*ibidem*, p. 125), curioasă pentru cei de azi, că textul *Voi seţi lumina lumiei* (din *Codicele Voronețean*) este, pentru limba veche, un pleonasm, deşi afirmă că sensul „mundus" pentru *lume* era deja în cele mai vechi tipărituri româneşti. Azi apare ca firească şi răspândită o sintagmă ca *Hristos – lumina lumii*.

Cuvântul latin *lume* a primit de la începutul traducerilor de texte religioase din slavonă în română cele două mari semnificaţii, traducătorul fiind, bineînţeles, bilingv, dar prin concretul împrejurării trebuia să fie mai apropiat, cred eu, de textul pe care-l traducea, de limba-sursă, pe care trebuia mai întâi să-l înţeleagă; aşadar, cele două semnificaţii ale paleoslavului *svêtŭ* se reflectă aidoma în românescul *lume,* încât cuvântul românesc întruneşte şi sensul *lumen*, şi sensul exprimat în latină prin *mundus*. Cum spuneam, fenomenul este oarecum curios (numit destul de sugestiv de L. Şăineanu *nuanţe slavice*), şi el constă în atribuirea accepţiunilor proprii cuvintelor slave unor lexeme româneşti corespunzătoare de origine latină. Aceste sensuri se suprapun peste semnificaţia etimologică primitivă în virtutea legii de analogie semasiologică. Problema împrumutului de sens ori a etimologiei sensului conduce la reevaluarea teoretică a specificului naţional reflectat ori exprimat în limbă, pe de o parte, iar, pe de altă parte, se poate preciza, în aceste cazuri, mai adecvat, care este nivelul lexical al limbii şi orientarea semantică potrivită studiului acestora.

BDD-A24618 © 2016 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:50:10 UTC)

Precizez că în privința bogăției semantice a sensului **B. IV. 1.** şi mai ales a expresiilor sale nu voi folosi sugestii din stilistica limbii – cf. *Expresivitatea limbii române* a lui Dimitrie Caracostea (1942) ori *Stilistica limbii române* a lui Iorgu Iordan (1944) –, nici nu voi aplica mai recentele principii care coordonează *Stilistica funcțională a lmbii române* a lui Ion Coteanu (1973), în esență nu voi recurge la diferitele accepțiuni ale termenilor *conotativitate*, *figurativitate*, *metaforicitate*, *poeticitate* (deşi principiul coordonat de relația conotației cu denotația pe implicația conjuncțională *şi ... şi* (Coteanu 1972) mi se pare tentantă). Perspectiva analitică din teoriile coşeriene mi se pare că elucidează atât textemele luate în discuție, cât şi mecanismul sensului din analogiile comentate. Teoria de bază este pe cât de complexă, pe atât simplă: „prin faptul că cineva se numeşte Felix e pus în raport cu fericirea, prin faptul că cineva se numeşte Leonte e pus în raport cu leul, pentru cei ce ştiu ce înseamnă aceste cuvinte în mod etimologic. Deci, aceste lucruri care țin de relații permanente trebuie actualizate. Şi unde se actualizează? Se actualizează în *limbajul poetic*, în sens larg, adică în **literatură** [subl. n. – R.M.]. Dacă ne gândim şi mai bine, zicem că, în acest caz, dacă relațiile sunt permanente, atunci **actualizarea** [subl. n – R.M.] este în realitate o negare a funcțiunilor pe care semnul le are şi care sunt puse între paranteze în limbajul practic de toate zilele sau în limbajul științific. Aceasta ne duce la concluzia că limbajul poetic nu poate fi o deviere față de limbaj pur şi simplu sau față de limbajul de toate zilele, ci, dimpotrivă, limbajul poetic, în care se actualizează ceea ce ține deja de semn, este limbajul cu toate funcțiunile lui, adică este plenitudinea funcțională a limbajului, şi că, dimpotrivă, limbajul de toate zilele şu limbajul științific sunt devieri, fiindcă sunt rezultatul unei drastice reduceri funcționale a limbajului ca atare” (Coşeriu 1992–1993, p. 153).

În cazul lui *lume*, cele 14 mari sensuri de sub semnificația generală provenită din „mundus”, sensuri dominante în filiația semantică a cuvântului, nu cred că mai pot fi numite nuanțe slavice, ci mai curând explicația s-ar cantona în perimetrul teoretic al transferului de sens în traducerea culturală, afin cu procesul conferirii de sens din perspectivă integralistă, unde dimensiunea fundamentală a sensului este materializată prin transcenderea semnificării şi a designării. Totodată, sensul presupune ca implicite două principii: creativitatea şi alteritatea (intersubiectivitatea) limbajului. „Astfel, alteritatea limbajului «învăluie», dacă se poate spune astfel, creativitatea: mai exact, o precedă şi îi succedă. Cum fiecare limbă este moştenitoarea generațiilor anterioare, această activitate a spiritului nu este creație pură, ci *transformare*” (Vîlcu 2010, p. 116). Pe de altă parte, activitatea traducerii textelor religioase din slavonă nu este una din acele „creațiuni ale spiritului popular, capabilă a ne destăinui anumite momente istorice, ci [...] un product artificial al culturei religioase, care a căutat pur şi simplu să umple, prin analogie, una din lacunele graiului românesc” (Şăineanu 1999, p. 133). În lumina teoriei coşeriene a creativității, fenomenul nu se poate reduce la această cotă minoră şi încremenită, nu numai fiindcă importanța fenomenului s-a îmbogățit şi înnobilat în expresivitate de-a lungul ge-

BDD-A24618 © 2016 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:50:10 UTC)

nerațiilor, ci mai ales fiindcă prilejuieşte prin transformare valori noi, precum *lumea albă*, *lumea (cea) neagră*, *a-i părea* (cuiva) *lumea vânătă* etc.

L. Şăineanu comentează analogia semantică numind-o nuanță slavică în cazul lexemului *lege* cu sens de „religie", insistând, în analiză, asupra lipsei de temei a afirmației lui Slavici, potrivit căreia trebuie să fi fost la români o perioadă când religia şi legea erau identice, fiindcă „confuziunea" „s-a operat de către cărturari pe cale literară" şi „n-avem aci a face cu una din acele creațiuni ale spiritului popular". Din aceeaşi perspectivă sunt combătuți şi Laurian şi Maxim, care au văzut în această străveche asimilare o caracteristică a poporului român, cel puțin pentru perioada veche a limbii. Altfel spus, în cazul acesta s-ar fi relevat profunda mentalitate religioasă a poporului român, dacă ar fi creații colective şi nu individuale, în concluzia lui Şăineanu. În genere, se poate spune că tipul de mentalitate este legat de semanticitatea unei limbi istorice, şi asupra acestui fapt converg (Petraş 2005, p. 53)[4] diverse teorii lingvistice, prin excență ipoteza Sapir–Worf (limba determină gândirea, deci concepția despre lume a fiecărui popor). Pe o altă palieră ştiințifică, dar la fel de netă în efecte determinante, ar fi ştiința modernă a funcționării psihicului, care în psihanaliza lui Jung se manifestă în matrițele lingvistice ale inconştientului colectiv, cu imaginile lui arhetipale, preexistente gândirii, aşadar perceptive. Din perspectiva lui Jung, dimensiunea religioasă nu există decât ca adevăr interior, ca o realitate psihică, o imagine arhetipală, diferită, bineînțeles, de creştinismul canonic. Această imagine are un „pronunțat caracter numinos", „spiritual", după cum argumentează Jung (1994, p. 72). Astfel există un înțeles în care se poate vorbi de o mentalitate spirituală, manifestă în alcătuirea sufletului românesc, cum ar zice filosoful culturii Lucian Blaga (1944), deşi în stilistica lui abisală alte coordonate sunt caracteristice duhului nostru. Însă, chiar dacă în cazul analogiilor semantice discutate în abordarea de față creația de conținuturi mentale şi noutatea lor în limbă nu se pot subsuma unei experințe colective, prin transmiterea lor intersubiectivă acestea devin tradiție. După cum s-a demonstrat (Neț 2005, p. 103–105), în concepția lui Eugen Coşeriu mentalitățile se reflectă în planul limbajului, tradiția lingvistică este înscrisă în istorie şi reprezintă istoria (limbii). În aceeaşi ordine de idei problema „nuanțelor slavice" ca noutate expresivă îmi pare explicabilă mai curând prin ceea ce încă Humboldt numea, previzionar, *caracterul* unei limbi[5].

[4] Irina Petraş numeşte, într-o sensibilă contingență ideatică, cele două procese din domeniul limbii: inconştientul automat, instinctiv, preexistent, determinant al modului de a înțelege lumea, pe de o parte, iar pe pe de alta: „funcția transcendentă, adică procesul confruntării cu inconştientul țintind individuația – unicitatea fiecăruia în raport cu semenii. [...] Imaginația activă a fiecăruia poate modifica, nu fundamental, dar semnificativ relația limbă–mentalitate".

[5] „Elaborarea caracterului unei limbi în texte este rezultatul unei lupte între tradiție şi inovație, între regularitate şi libertate, între «puterea» limbii şi «violența» individului care vorbeşte, studiul limbii serveşte în cele din urmă, la a aduce o soluție problemei filosofice de a şti cum poate omul să creeze ceva nou " (Trabant 1990/1999, p. 55–56, *apud* Vîlcu 2010, p. 134).

BDD-A24618 © 2016 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:50:10 UTC)

Mentalitatea de tip roman a poporului român, în epoca culturală de formare a limbii, este reflectată în precizarea „aceasta”, „asta” nelipsită de lângă cuvântul *lume* cu sensul de *realitate*, sens care apare, concis, în definiția: „Ensemble des choses et des tres parmi lesquels se passe notre vie”; determinant prezent şi în franceză într-un context ca *La perfection n'est pas de* ***ce*** *monde.* În limba română se configurează un sens distinct numai din opoziția *lumea aceasta/lumea de dincolo* sau lumea cealaltă. În fr. *ce bas monde* menține semnificativ precizarea *ce*, ca suport de realitate, în timp ce în română convingerea continuității vieții şi dincolo de pragul acestei lumi este foarte inventivă, unele sintagme care definesc viața de după moarte fiind deosebit de sugestive. Desigur, sunt semnificative pentru mentalitate şi credință expresiile româneşti *lumea drepților*, *lumea spiritelor*, *lumea (cea) luminată*, *alt rând de lume*, *lumea de apoi*, *lumea (cea) de sus* față de fr. *ce bas monde*, precum în cazul cuvântului *a ține* sensul împrumutat „a stăpâni”, frecvent în textele vechi, datorat influenței paleoslavului *družati,* este la fel de reprezentativ pentru mentalitatea epocii. În ceea ce-l priveşte pe *a ține*, cel mai interesant sens este unul subsumat sensului „a stăpâni”, anume sensul **IV. 8.** (DLR 1994, p. 118) *a ține de nevastă, de soție*, „a avea de soție” care reprezintă aceeaşi mentalitate, fiind în această privință bine plasat (în DLR) ca sens derivat de la cel împrumutat din slava veche şi nu subordonat sensului modern „a întreține pe cineva”, cum o fac cele mai multe dicționare ale limbii române actuale.

ABREVIERI BIBLIOGRAFICE. SIGLE

Blaga 1944 = Lucian Blaga, *Trilogia culturii. Orizont şi stil. Spațiul mioritic. Geneza metaforei şi sensul culturii*, Bucureşti, Fundația Regală pentru Literatură şi Artă, 1944.

Caracostea 1942 = Dimitrie Caracostea, *Expresivitatea limbii române*, Bucureşti, Fundația Regală pentru Literatură şi Artă, 1942.

Coşeriu 1992–1993 = Eugeniu Coşeriu, *Limbajul poetic*, în idem, *Prelegeri şi conferințe (1992–1993)*, Ediție de E. Munteanu, I. Oprea, C. Pamfil, A. Turculeț, S. Dumistrăcel, Iaşi, 1994 (supliment al „Anuarului de lingvistică şi istorie literară”, XXXIII, 1992–1993).

Coteanu 1973 = Ion Coteanu, *Raportul dintre conotație şi denotație*, în „Limbă şi literatură”, 1972, nr. 3, p. 301–308.

Coteanu 1973 = Ion Coteanu, *Stilistica funcțională a limbii române*, vol. I–II, Bucureşti, Editura Academiei R.S.R., 1973.

DLR 1994 = *Dicționarul limbii române*, tomul XII, partea I, *Litera Ț*, Bucureşti, Editura Academiei Române, 1994.

DLR 2008 = *Dicționarul limbii române*, serie nouă, tomul V, *Litera L*, *li–luzulă*, Bucureşti, Editura Academiei Române, 2008.

Graur 1963 = Al. Graur, *Etimologii româneşti*, Bucureşti, Editura Academiei RPR, 1963.

Iordan 1944 = Iorgu Iordan, *Stilistica limbii române*, Bucureşti, Societatea Română de Lingvistică, 1944.

Jung 1994 = Carl Gustav Jung, *Puterea sufletului. Antologie*, Bucureşti, Editura Anima, 1994.

Neț 2005 = Mariana Neț, *Lingvistică generală, semiotică, mentalități. O perspectivă de filosofie a limbajului*, Iaşi, Institutul European, 2005.

Petraş 2005 = Irina Petraş, *Despre locuri şi locuire*, Bucureşti, Editura Fundației Culturale Ideea Europeană, 2005.

Sala 2006 = Marius Sala, *Aventurile unor cuvinte româneşti*, vol II, Bucureşti, Editura Univers Enciclopedic, 2006.

BDD-A24618 © 2016 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:50:10 UTC)

Şăineanu 1887/1999 = Lazăr Şăineanu, *Încercare asupra semasiologiei limbei române. Studii istorice despre tranziţiunea sensurilor*, Bucureşti, Tipografia Academiei Române, 1887; reditare: Ediţie îngrijită, studiu introductiv şi indice de Livia Vasiluţă, Timişoara, Editura de Vest, 1999.
Vîlcu 2010 = Dumitru Cornel Vîlcu, *Integralism şi fenomenologie*, vol. I. *Orizontul problematic al integralismului*, Cluj-Napoca, Editurile Argonaut & Scriptor, 2010.

SEMASIOLOGICAL ANALOGY. SOME CONSEQUENCES OF BORROWINGS IN THE RELATIONSHIP LANGUAGE-MENTALITY. THE SEMANTIC RICHNESS OF THE WORD ***LUME*** (WORLD)

(A*bstract*)

The present article investigates the special semantic situation of some Romanian words: *lume* [usu. "world"], with the meaning "light", *lege* [usu. "law"] with the meaning "religion", *a ţine* [usu. "to hold", "to keep"] with the meaning "to rule over", a situation also described by Lazăr Şăineanu. Unlike the other words mentioned above, whose filiation of the senses is only partially influenced by meanings from another language than the one they etymologically derive from, the lemma *lume* has developed an exceptionally rich range of senses which cannot be traced back to its Latin etymon. While the Romanian word *lume* is derived from the Latin *lumen*, meaning "light", its etymological sense was mainly preserved in old religious writings and only rarely in dialects or the general language. Instead, the word has come to incorporate all the meanings of the Latin *mundus* (the senses one finds, for instance, in the French word *monde*). This surprising development is described by Şăineanu as an addition of *Church Slavonic nuances*. Slavonic nuances are originally individual innovations, which nevertheless illustrate the mentality of the Romanian people. The examples are telling. In Romanian one can identify a specific meaning deriving from the opposition this world/the other world. As compared to the French, *ce bas monde*, in Romanian the certainty of the continuity of life beyond the threshold of this world generates a host of highly creative phrases and idioms that describe life after death: *lumea drepţilor* [*the world of the just*]*, lumea spiritelor* [*the world of the spirits*]*, lumea (cea) luminată* [*the lighted world*]*, alt rând de lume* [*another kind of world*]*, lumea de apoi* [*the world to come*]*, lumea (cea) de sus* [*the world from above*]. In the case of the verb *a ţine* [usu. "to hold", "to keep"], the borrowed meaning "to rule over" – frequent in the old Romanian writings due to the influence of Church Slavonic – is equally relevant for the mentality of that age.

Cuvinte-cheie: ***lume***, ***lumen***, ***mundus***, *analogie semasiologică*, *nuanţe slavice*, *actualizare*, *transformare*, *mentalitate*.
Keywords: ***lume***, ***lumen***, ***mundus***, *semasiological analogy*, *Slavonic nuances*, *actualization*, *transformation*, *mentality*.

Institutul de Lingvistică şi Istorie Literară
„Sextil Puşcariu"
Cluj-Napoca, str. E. Racoviţă, 21
rodi.marian@gmail.com

BDD-A24618 © 2016 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:50:10 UTC)